

סיור קיץ בתל דן

תל דן נמצא בסמוך למקורות נחל דן מקום הנביעה השופעת ביותר בתחומה של ארץ-ישראל. רשות הטבע והגנים מנהלת את האתר כשמורת טבע המציעה למבקרים בה מסלולים נוחים ונגישים (גם לנכים) בין אפיקי המים ובריכות השכשוך אשר יסייעו לכם לצנן את גופכם. לצדם, שרידי העיר דן, אשר שימשה כגבולה הצפוני של הארץ. את המסלול אנו מציעים לכם לתכנן בהתאם לשעת ההגעה לאתר. אם הגעתם בבוקר או בצהריים – התחילו בסיור בעתיקות התל והשלימו אותו בשמורת הטבע. אם הגעתם לקראת סוף היום יתכן שתעדיפו להתחיל בסיור 'רטוב' ולאחר מכן לשוטט ברחבי התל. ניתן להחנות את הרכב בחניה בכניסה לאתר ולבצע סיור מעגלי. אל תשכחו לדרוש בקופת האתר דף הסבר על האתר הכולל גם מפה.

רקע היסטורי: על פי המקרא שמה המקורי של דן היה ליש או לשם ועיר כנענית זו מוכרת מכתבי המארות המצריים מן המאה ה-19 לפסה"נ ומתעודות מארי שבסוריה. ליש מוזכרת גם בכתובות תחותמס ה-ג' המצרי אשר הכניע ברית של ערים כנעניות באמצע המאה ה-15 לפסה"נ. השם דן מופיע לראשונה במקרא. שבט דן היה אמור לרשת את הנחלה הצפונית-מערבית ליהודה (יהושע יט, מז), אבל הטריטוריה הזו, בה ישבה ממלכת גזר הכנענית, לא נכבשה ולפיכך בני שבט דן מצאו עצמם נודדים לקצה הארץ. דן נזכרת במקומות רבים במקרא כאתר פולחן בו הוצב עגל זהב ובו היו כמות (מלכים א, יב, כט-ל). השם דן נותר בשימוש לפחות עד לתקופה הביזנטית.

הערבים כינו את האתר תל אל-קאדי (קאצ'י) ומכיוון שבתרגום מדובר בשופט, דיין או דן זיהו איליי רובניסון, החוקר בן המאה ה-19, את האתר עם דן. לימים, בשנת 1976 נמצאה באתר כתובת חקוקה על אבן ועליה נכתב ביוונית "לאל אשר בדן". כתובת זו סיפקה הוכחה מוצקה לזיהויו של האתר.

באתר חפר שנים רבות פרופ' אברהם בירן אשר נפטר בשנת 2008 בסיבה טובה בגיל 99.

מוקדי הביקור בתל:

מכלול שער העיר מתקופת הברזל: בחלקו הדרומי של התל נבנה כנראה כבר בימי ירבעם בן נבט מכלול שער כניסה. במאה ה-9 לפסה"נ התרחב מכלול השער תוך שהוא כולל מבנה שער עליון המשולב בחומה ומתחתו שער נוסף. בין השערים נותרה רחבה שהייתה מוגנת על ידי הביצורים, אך אפשרה כינוס של קהל. מימין לכניסה החיצונית לשער התחתון הוקמה בימה מוגבהת וסביבה בסיסים עגולים ומעוטרים. לדעת החופרים מדובר בכס שמעליו ניצב אפריון שנתמך בארבע עמודים אשר הוצבו על גבי הבסיסים. כס זה שימש את שליט העיר או אף את המלך "ויקם המלך וישב בשער" (שמואל ב, יט, ט), או שעל כס זה הוצב פסל פולחני. מחוץ לשער התחתון

נחשפה רחבה גדולה ומרוצפת אשר אפשרה התגודדות של אנשים רבים, בהם שיירות שהגיעו לביקור בעיר. חוקרי האתר מתארים את הרחבה הזו כחוצות – מונה מקראי שתיאר רחבת התכנסות ומסחר מחוץ לעיר. בשולי הרחבה ובצמוד לחומת העיר נמצאו חמש מצבות אבן אשר שימשו כנראה כמצבות פולחן.

באזור זה נמצאו שלושה חלקים שונים של "כתובת בית דוד". כתובת זו נכתבה בארמית, כנראה בשמו של מלך ארמי, אולי חזאל, אשר טען שנלחם והרג את מלך ישראל ומלך בית דוד (הכוונה ליהודה). כתובת זו סתמה סופית את הגולל על דיון ממושך סביב השאלה האם דוד היה דמות מיתולוגית או היסטורית. מהכתובת עולה שבנפרד מישאל, הארמים הכירו את ממלכת יהודה כ"בית דוד" ומכאן שדוד היה מייסד הממלכה ושושלת המלוכה של יהודה.

אם הגעתם למכלול זה מלב העיר העתיקה, תוכלו לצאת משער הסמוך לשטח זה וללכת לאורך כביש הגישה לאתר עד לחניה.

שער תקופת הברונזה התיכונה:

בחלקו המזרחי של התל חשפו החוקרים שער יחידי במינו בעולם העתיק, מתקופת הברונזה התיכונה. השער השתמר כמעט למלוא גובהו המקורי (47 נדבכים של בניית לבנים). שערים מטיפוס זה אפשרו כניסה ישירה לעיר בתוך מעבר שמשני צדיו היו צמדי אומנות לבנים. מעל כל צמד אומנות נבנתה קשת

שנשאה קמרון חביתי אשר נשא את מבנה העל של השער. שערים כאלה נחשפו באתרים רבים בארץ ישראל ובמרחב הסורי, אבל השער בתל דן הינו היחיד שבו הקמרון ומבנה העל השתמרו. לפיכך, בעודכם עומדים ומביטים בשער, אתם מתבוננים בקמרון הקדום ביותר שנבנה בעולם העתיק ועדיין עומד על כנו. יודגש שהשער היה אלמנט אחד בתוך מכלול ביצורים שבבסיסו סוללה גבוהה ורחבה אשר הקיפה את העיר בשטח של כ-125 דונמים.

אתר הפולחן:

בחלקו הצפוני-מערבי של התל, סמוך לנביעות של נחל דן, חשפו חופרי האתר במות פולחן ששירתו את התושבים בראשית ימי ממלכת ישראל. לדעתם הבמה הקדומה הוקמה בימי המלך ירבעם בסוף המאה ה-10 לפסה"נ. בין שרידי הבמה נמצאו כלי פולחן רבים בהם קנקני ענק עליהם חרוט נחש מתפתל, נרות שמן מחרס בעלי שבעה פיות, פסלונים מפאיאנס ועוד. במהלך המאה ה-9 לפנה"ס, בימי המלך אחאב, הוקמה במה כפולה בגודלה מקודמתה. הבנייה בוצעה באיכות גבוהה ובאבני גזית מסותתות למשעי. סביב במות הפולחן נמצא מכלול פולחני שלם שכלל לשכות למשרתים בקודש, מזבחות וכן שפע ממצאים המלמדים על העיסוק בפולחן, בהם מחתות ברונזה שהפכו

לימים לאחד מסמלי הפולחן היהודיים.

חלומו של כל ארכיאולוג למצוא הוכחה שאינה משתמעת לשני פנים לזיהויו של האתר בו הוא חופר. אברהם בירן וצוותו היו

יחידי סגולה כשהם זכו לחשוף באתר הבמות מצבת אבן גזית עליה חקוקה כתובת דו-לשונית, ארמית ויוונית שתוכנה: "לאל אשר בדן". הכתובת הייתה עדות לשמה של העיר ולהמשכיות הפולחן באתר זה לפחות עד לתקופה ההלניסטית, אז נחקקה הכתובת.

אם סיימתם את הביקור בתל בנקודה זו, אתרו את השביל המוביל מכאן ישירות למעיינות דן ולשמורת הטבע הסמוכה.

לאחר שסיימתם את הביקור בשמורה אנו ממליצים לכם לבקר במוזיאון בית אוסישקין שבקיבוץ דן הסמוך, בו תמצאו תצוגה המציגה את ממצאי החפירות בתל וכן תצוגה של טבע החי והצומח בארץ מקורות הירדן.

